LIBERTATEA DE EXPRIMARE – TEMA URMĂTOARELOR DOUĂ SĂPTĂMÂNI LA SYNTOPIC

Autor: Redacția Syntopic | 14 februarie 2022

Vom dedica următoarele două săptămâni la Syntopic temei *libertății de exprimare*. De ce libertatea de exprimare și de ce tocmai acum? Aproape întotdeauna când alegem linia editorială, motivele de ordin teoretic se întrepătrund cu rațiunile contextuale. Fiindcă motivele teoretice primează în fața conjuncturilor empirice, să menționăm prima dată mizele teoretice ale temei libertății de exprimare, iar apoi să descriem, pe scurt, faptele care au prilejuit această temă.

La o primă vedere, libertatea de exprimare pare a fi un principiu la care aderă mai toată lumea din țările liberal-democrate. Este de la sine înțeles, un drept constituțional și un fundament etic al regimurilor noastre politice. Dar să fie chiar așa? Atunci când privim cu mai multă atenție felul în care libertatea de exprimare este înțeleasă și susținută în societățile contemporane, observăm că suntem departe de standardul optim pe care îl presupune un regim liberal. Pentru a clarifica problema libertății de exprimare, se cer precizate alte câteva teme conexe: a) Care este legătura dintre libertatea de exprimare și un regim liberal?; b) De ce libertatea de exprimare se află la fundamentul unui regim liberal?; c) Care este legătura dintre libertatea de exprimare și libertatea de a gândi?; d) Putem avea un regim liberal care să ne protejeze drepturile și libertățile individuale, în timp ce libertatea de exprimare este îngrădită?

Tema este consistentă, generală și, de aceea, se impun câteva delimitări conceptuale. Definițiile libertății de exprimare converg într-un punct: *libertatea de exprimare este libertatea de a formula în scris sau verbal idei, gânduri și opinii, fără a fi pedepsit sau fără a te afla sub incidența pedepsei de către entitatea care dispune formal de mijloacele de coerciție*. Se consideră, în general, că limita libertății de exprimare o reprezintă demnitatea celuilalt. De aceea, libertatea de exprimare nu acoperă calomnia, acuzele mincinoase sau injuriile. În acest punct, problema este rareori de principiu, cât de

interpretare. Nu putem da o definiție formală, de pildă, injuriilor, căci X poate fi jignitor pentru Y, dar nu și pentru Z. Din cauza acestei dificultăți intrinseci, asistăm în ultimele decenii, mai ales în mediul universitar occidental, la o luptă pe interpretarea a ceea ce reprezintă „jignire”. Există un consens tacit în spațiul definit ca „progresist” că o jignire este orice afirmație pe care o persoană sau un grup social o consideră „jignitoare” – și orice jignire trebuie astfel cenzurată de autoritatea care dispune de mijloacele punitive. Cât de legitimă este însă această practică?

Fiecare epocă se confruntă cu propriile provocări la adresa libertății de exprimare. Îngrădirea libertății de exprimare poate avea o *justificare colectivistă*, atunci când se invocă un principiu meta-individual, precum dreptatea socială, binele comun sau interesul național, sau o justificare *hiperindividualistă*, precum dreptul lui X de a nu fi jignit de opinia Y. Ambele posibilități capătă valențe proprii în contexte diferite, iar uneori, cu toate că teoretic sunt greu de reconciliat, în practică, cele două justificări se combină. De pildă, anumite grupuri sociale și mișcări studențești susțin îngrădirea libertății academice – care este un caz particular al libertății de exprimare – invocând deopotrivă dreptatea socială și dreptul lui X de a nu fi jignit de opinia lui Y.

În următoarele două săptămâni, articolele publicate pe Syntopic vor explora înțelesul noțiunii de *libertate de exprimare*, provocările pe care le întâmpină astăzi, limitele și mizele ei pentru regimul liberal modern, precum și relația dintre libertatea de exprimare și libertatea academică. Dacă libertatea academică este, într-adevăr, un caz particular al libertății de exprimare, atunci aceleași rigori constituționale care se aplică libertății de exprimare *în societate* se aplică și libertății de exprimare *în universitate*. Ba mai mult, dacă libertatea academică este o valoare instrumentală, adică o condiție necesară pentru ca valori intrinseci, precum cunoașterea științifică, adevărul și performanța să fie atinse, atunci aceasta capătă o forță și mai mare în universitate.

Iar cu acest ultim punct să facem trecerea la motivele de ordin practic care au prilejuit cele două săptămâni dedicate libertății de exprimare la Syntopic. În primul rând, de când am lansat platforma și până acum, în ciuda descrierii proiectului pe care am subliniat-o de mai multe ori public și se află, de asemenea, pe site, am remarcat o critică recurentă din partea unora dintre cititorii noștri, care susțin că Syntopic ar avea o poziționare (sau poziționări) politice: cei „de dreapta” ne acuză că suntem prea „de stânga”, iar cei „de stânga” ne acuză că suntem prea „de dreapta”. Tema următoarelor două săptămâni vine în întâmpinarea acestor critici, ilustrând perspectiva de fond care stă la baza proiectului.

Al doilea motiv este strâns legat de primul, fiind un caz particular al fenomenului descris mai sus. A existat, desigur, o discuție internă în redacție cu privire la cât de just ar fi să facem sau nu public acest eveniment și am ajuns la un consens în această privință. Am decis, până la urmă, să facem publică situația.

În luna decembrie, dl profesor Andrei Mărășoiu, asistent universitar la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București, ne-a promis că se va ocupa de încheierea unui parteneriat de practică între Syntopic și Facultatea de Filozofie. Să precizăm că propunerea a venit chiar de la dl profesor Mărășoiu. Cu toate acestea, procedura s-a împotmolit până pe data 1 februarie anul acesta, când am primit un mesaj de la dl profesor Mărășoiu, în care eram anunțați că „parteneriatul va trebui să mai aștepte", fiindcă Syntopic „are luări de poziție, inclusiv politice", iar „facultății, ca ramură a unei instituții publice, nu îi e permis să subscrie". Să menționăm că la data la care ne-a trimis mesajul, dl profesor Mărășoiu fusese de curând numit prodecan al Facultății.

Când l-am rugat pe dl Mărășoiu să ne indice care este articolul prin care Syntopic s-a poziționat în vreun fel politic – amintindu-i, printre altele, că Syntopic este o platformă pluralistă, a cărei *rațiune de a fi* este tocmai găzduirea unor idei și argumente care se întemeiază pe presupoziții filozofice și viziune despre lume diferite –, dumnealui ne-a trimis traducerea unui articol scris de profesorul Stanley G. Payne, Antifascism fără fascism. Din acest articol, dl profesor Mărășoiu a extras arbitrar – cel puțin din perspectiva noastră – următoarea propoziție: „Deși fascismul aproape că a dispărut, antifascismul nu a dispărut." Această propoziție nu ține cont de contextul articolului și de teza pe care profesorul Payne o susține, așa cum reiese din următorul fragment al textului:

„Oricare ar fi utilizarea sa, în prezent, termenul nu mai are aproape nimic de-a face cu fascismul istoric, caracterizat de trăsăturile specifice unei epoci precedente. Din cauza unui proces profund de schimbare istorică, echivalența sa directă nu mai poate fi, în vreun fel, readusă la viață. Apar într-adevăr grupări neofasciste veritabile, dar le lipsește sprijinul și devin mai slabe cu fiecare deceniu care trece. O regulă general valabilă este că, cu cât este mai importantă o grupare extremistă, cu atât mai puțin este cu adevărat neofascistă. În schimb, cu cât este mai neofascistă în mod autentic, cu atât mai puțin semnificativă este."

Pentru niciun moment nu am făcut rabat de la prezumția de *bona fide* a dlui profesor Mărășoiu, care 1) a luat decizia de unul singur în numele Facultății pe baza 2) unei interpretări proprii a propoziției de mai sus, diferită de intenția autorului și structura argumentativă a textului (articolul nu susține că mișcările extremiste au dispărut, ci că pe măsură ce devin mai populare, acestea își pierd caracterul neofascist; cu cât aceste mișcări extremiste sunt mai neofasciste, cu atât sunt mai puțin populare). Pentru a da o perspectivă de ansamblu situației, să menționăm câteve elemente din biografia profesorului Stanley G. Payne, actualmente *Professor Emeritus* la University of Wisconsin–Madison. Profesorul Payne este considerat unul dintre cei mai mari experți în problema fascismului, după cărțile sale se învață istoria și taxonomia fascismului în toate departamentele de științe politice și istorie din spațiul occidental, inclusiv din cel românesc. Dintre cărțile sale, amintim *Fascism: Comparison and Definition* (University

of Wisconsin Press, 1983), *A History of Fascism, 1914-1945* (University of Wisconsin Press, 1995) sau *The Collapse of the Spanish Republic, 1933-1936* (Yale University Press, 2006). Opinia sa despre mișcările extremiste și legătura lor cu fascismul, așa cum se poate observa din aceste câteva scurte mențiuni biografice, este o opinie avizată, întemeiată epistemic.

Revenind la contextul pe care îl prezentam, după ce am clarificat situația printr-un schimb de mesaje, dl profesor Mărășoiu a precizat că vorbește în nume personal, în calitate de cititor – ceea ce nu era cazul în primul mesaj în care ne spunea „că facultății, ca ramură a unei instituții publice, nu îi e permis să subscrie” la un parteneriat cu Syntopic. Ulterior ne-a recomandat să mergem la un alt profesor, căci dumnealui „nu se simte în puteri” să contribuie la realizarea parteneriatului (nu din punct de vedere instituțional, ci moral).

Acestea sunt faptele ca atare, expuse exact, astfel încât să nu comitem nicio nedreptate. Dintr-o perspectivă mai generală, am vrea să subliniem încrederea pe care am avut-o în dl profesor Mărășoiu atunci când am discutat posibilitatea unui parteneriat de practică în cadrul redacției noastre și surprinderea cu care am primit mesajul dumnealui în care ne anunța că: „parteneriatul trebuie să mai aștepte”, căci „revista are luări de poziție, inclusiv politice (nu contează orientarea), la care eu, unul, cred că facultății, ca ramură a unei instituții publice, nu îi e permis să subscrie”. Iar uimirea noastră a fost amplificată de faptul a) interpretarea textului la care făcea referire nu era corectă și b) chiar dacă ar fi fost corectă, presupoziția implicită era că Syntopic, în calitate de platformă pluralistă, deschisă dezbaterilor de idei, *trebuie* să cenzurere anumite puncte de vedere pentru a putea încheia un parteneriat de practică cu Facultatea de Filozofie.

Să menționăm că a doua zi parteneriatul de practică între Syntopic și Facultatea de Filozofie a fost realizat, fapt pentru care mulțumim conducerii Facultății și, în special, domnului profesor Viorel Vizureanu, decanul Facultății de Filozofie, pentru promptitudinea cu care a soluționat cererea noastră. Cu toate că, la o scară *macro*, ar putea să pară un eveniment minor, cel puțin din punctul nostru de vedere, nu este. Atmosfera pe care am văzut-o, de pildă, în universitățile americane, unde profesori și studenți au fost sancționați instituțional din cauza unor valori și puncte de vedere personale legitime, a căpătat amploare treptat. Prin faptul de a fi făcut public acest schimb instituțional între Syntopic și facultatea la care unii dintre membrii redacției studiază, vrem să subliniem importanța pe care o are pentru noi principiul libertății de expresie. Având în vedere că Universitatea din București este o instutiție publică și, înainte de toate, o *alma mater* pentru mulți dintre noi, am considerat important să discutăm public acest context.

Imagine: Rene Magritte – „The Son of Man” (1946); Sursa: Flickr